

Arheologija danes

*The Theoretical Archaeology Group
(Southampton, 14.-16. december 1992)*

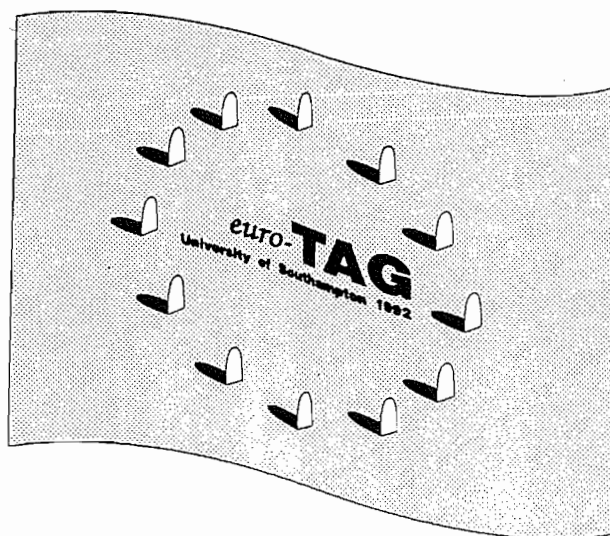
My other two footballing clichés 'A game of two halves' and 'Whose game is it anyway?' run into each other. I don't attend many conferences but I usually come to TAG because it's one place I can be sure of meeting several field archaeologists whom I wouldn't otherwise see. Ironic, for a theoretical conference. And yet those field archaeologists rarely say anything in the sessions. They sit around waiting for Barret or Bradley or Matthew Johnson to say something (and that list doesn't go on for much longer). It tends not to happen in Duncan's sessions. The small group, round robin discussions that happened in the 'Why are we here?' session at Sheffield TAG were very good. Not because they got anywhere necessarily but simply because if you've got to talk then you might as well say what you've been wanting to say but have been too nervous to voice. It also forces you to think.

So the game of two halves (Theory and Field) doesn't often join. But they could do much more if only people talked to each other more. If you think something is interesting in a pure theoretical paper then ask a question or approach the speaker afterwards. They won't bite. They'll often be flattered that someone was listening even if there's been a complete misunderstanding of what was said, which post-modernism tells us is bound to have happened.

When someone gives an interpretive paper about a body of data or a type of site with which you're familiar then think about the data you know of that fits their interpretation or, more interestingly contradicts it. That's not to say you necessarily start picking holes in the theory and get bogged down in specifics. But interpretive theory only advances through an interaction with the data. Equally the data must be collected in a way which enables the theory to be applied to it. There has to be discussion between the collectors and the potential subsequent researchers about how that data is to be collected.

TAG should be a conference where ideas are nurtured and from which people go away refreshed, keen to try out ideas, keen to read more. Horizons should be broadened. You shouldn't come away feeling ground down and complaining that you still don't understand what post-processual means.

Jim Hunter

Današnji Southampton, naslednik rimskega Clausentuma in anglosaškega Hamwiha, je bil gostitelj lanskoletnega TAG-a (*The Theoretical Archaeology Group*). Ko so se pred petnajstimi leti profesorji in študentje southamptonskega in sheffieldskega arheološkega oddelka zbrali na prvem teoretskem arheološkem srečanju, najbrž niso razmišljali o tem, v kaj bo to preraslo. Clarkova misel, da bo arheologija izgubila svojo nedolžnost in dozorela v neodvisno znanstveno disciplino takrat, ko bo oblikovala različne tipe in nivoje teorije, je bila še zelo sveža. Kljub današnjemu splošnemu prepričanju, da arheološki kvas še zmeraj bolj ali manj vzhaja le v angleško govorečih in skandinavskih deželah, je lanski TAG tudi najbolj nejeverne prepričal, da zanj nimajo nobenega pravega razloga. Še preden so se v prestolnicah Evropske skupnosti prižgale bakle, znanilke bodoče unije, je bil southamptonski Boldrewood Conference Centre preplavljen s simboli prvega Evro-TAG-a. Modre majice gostiteljev so pozdravljale z zastavo združene Evrope, na kateri je krožeče zvezde zamenjala arheološka simbolika. 'Cognitive map' in 'reading the text' sta začela delovati že pred zaprtimi vrati sedemnajstih napovedanih sekcij. Okrog sedemsto udeležencev z vseh kontinentov je lahko izbiralo med nekaj več kot stotridesetimi referati, tematsko razdeljenimi na: *Pomenska arhitektura: družbene interpretacije zgradb; Arheologija vrednot: novi pristopi odločanja; Etnoarheologija, uporabnost in tehnične raziskave lončenine: dopol-*

njevanje ali zmešnjava?; Regionalne tradicije teoretskih in arheoloških raziskav v Evropi; Kompleksno družbeno vedenje človeških in nečloveških primatov: evolucijska perspektiva; Premoščanje empirije in teorije, teorija v praksi sodobne skandinavske arheologije; Vizija arheologije; Arheologija hrane; Historična arheologija - beg iz podrejenosti; Identiteta Evrope - arheološka perspektiva; Vizualna informacija in oblika pomena; Svetovna perspektiva evropske arheološke teorije; Multikulturne družbe evropske prazgodovine; Nove smeri klasične arheologije; Upravljanje arheologije; Analiza znotraj najdišča in strukturirano odlaganje; Dinamika spremembe v iberski prazgodovini.

Temeljna diskusija TAG, posvečena delu Lewisa Binforda, najbolj vplivnega predstavnika ameriške 'Nove arheologije', je podčrtala dihotomijo procesualisti/postprocesualisti, razvidno tudi v referatih udeležencev. Pod naslovom *Arheologija kot antropologija, trideset let na sceni, kam zdaj?*, je Clive Gamble Binfordu ob bok postavil Colina Renfrewja, kritičnega zagovornika anglo-ameriške 'Nove arheologije', sicer pa sooblikovalca njene mlajše različice, t.i. procesne arheologije (funkcionalno-procesne, kot jo imenuje sam) in utemeljitelja kognitivno-procesnega pristopa. Obema je kot protipol določil postprocesualista Christopherja Tilleya in Johna Barretta.

Zadnja leta se je prej omenjena dihotomija procesualisti/postprocesualisti pomaknila v središče teoretske diskusije. Pod pojmom procesna arheologija razumemo pristop, ki poudarja dinamično razmerje med družbenimi in ekonomskimi aspekti kulture in okoljem, kot osnovo razumevanja procesov kulturne spremembe (Renfrew - Bahn 1991). S sistemskim pogledom na kulturo, sprejemom neoevolucionistične družbene tipologije in metodologijo, oprto na uporabo sodobnih matematičnih, statističnih in geografskih tehnik, se je le-ta razvila iz anglo-ameriške 'Nove arheologije'. Slednja se je začela sredi šestdesetih let kot reformistično gibanje, posmehljivo imenovano tudi 'bin-larkizem' (po L. Binfordu in D. Clarku). Od 'tradicionalne' arheologije jo je ločevala premisa o 'arheologiji kot preteklem stanju antropologije'. Utemeljena s filozofijo naravoslovnih znanosti, poudarjanjem generalizacije in z zahtevo po oblikovanju ter testiranju hipotez in modelov, je zagovarjala neodvisnost arheoloških teorij in podatkov. Poklicni kolegi so grajali njene pristaše zaradi popolnega

zanikanja kulturnozgodovinskega pristopa, hkrati pa podprli njeno prizadevanje po razlagah organizacije preteklih družb s sistemsko teorijo in se navdušili nad njenim interpretiranjem kulture kot odraza adaptacije (Courbin 1988, Gibbon 1989, Trigger 1989, Renfrew in Bahn 1991). Sčasoma so tudi v procesni arheologiji zgodovinska dejstva, prej odrinjena v kot, ponovno dobila svoj pomen, z indukcijskega sklepanja je odpadla anatema, tvarna kultura pa se je umestila v arheološki kontekst. Pod vplivom postprocesne kritike, strukturalizma, kritične teorije in neomarksizma se je iz funkcionalno-procesne predhodnice oblikoval kognitivno-procesni pristop. Označujejo ga: zanimanje za kognitivne in simbolične aspekte preteklih družb, priznavanje delovanja ideologije znotraj teh in tvarna kultura kot aktiven dejavnik v okviru družbene realnosti. Vloga notranjih konfliktov v družbah dobiva večji pomen, braudelovska tripartitivna perspektiva se zdi uporabna za zgodovinsko razlago, pod vprašaj pa je postavljena vloga pozitivistične filozofije v arheologiji (Tilley 1991, Hodder 1991, 1992 a, Knapp 1992). Že v osemdesetih letih je procesna arheologija dobila tekmico - postprocesno arheologijo. Rojena iz dogem 'Nove arheologije' je postala otrok *"humanistično usmerjenih arheoloških rekrutov"*, kot bi rekel Paul Courbin. Njeni pristaši so zavrnilli funkcionalistični pristop s svojo zreducirano razlago kulture in družbene organizacije na adaptacijske strategije okolja ter se uprli izgubljeni vlogi posameznika znotraj sistemske teorije. Medtem ko so procesualisti verjeli v objektivno spoznavanje preteklosti s pomočjo arheološkega zapisa, si je Ian Hodder postavil vprašanje, kakšna sploh je vloga stvarne kulture in kakšna je narava arheološkega zapisa. S pomočjo strukturalizma, marksistične analize in t.i. kontekstne arheologije se je zavzel za *"prevajanje pomena preteklih tekstov v njim lastne jezike"*. Ostre kritike in očitki, da je pristop eklektičen in protisloven, so v zadnjem času pripeljali do jasnejše predstavitve epistemologije. Postprocesualisti so prelomili šest opozicij procesnega pristopa. Pri prvi (norma/adaptacija) so arheološko kulturo kot normativno, statično, nespremenljivo adaptacijo rajši zamenjali s pogledom na kulturo kot medij, preko katerega se dogaja adaptacija in se spreminja v proces. Druga (materializem/idealizem) je utemeljena z iskanjem dialektičnih procesov med idejnim in materialnim. Tretja (sistem/struktura) zanika ločevanje sistema in strukture. Četrta zavrača dihotomijo med družbami in posamezni-

kom. Peta (splošno/posamezno) nasprotuje omenjeni opoziciji in šesta (subjekt/objekt) išče razmerje med subjektom in objektom in poskuša premostiti njuno popolno ločitev. Vsa našeta nasprotja razumejo kot procese, ne pa kot kategorije ali celo stvari (Hodder 1991, 1992, Tilley 1991, Champion 1991).

V diskusiji, ki je tekla med pristašema nasprotujočih si arheoloških usmeritev, je Christopher Tilley arheologijo označil kot 'tipologijo megalomanov', arheologe pa razdelil na avtoritarne tipe, ki z disciplino oblikujejo oblastne strukture in popolnoma 'nekoristne' utopiste.

V desetih točkah je strnil potrebe po usmeritvi teoretske arheologije v:

1. arheologijo spolov

Capljanje na mestu, oziroma šibko napredovanje v feministični arheologiji in arheologiji spolov, je pripisal prevladujoči 'patriarhalni gerontokraciji' in pozval na nujno 'pozitivno diskriminacijo', ki bi na tem področju kaj premaknila.

Ženske študije in študije spolov so prisotne v družboslovnih in historyčnih znanostih že dobri dve desetletji, v arheologiji pa je prišlo do pravega zanimanja zanje v prvi polovici osemdesetih let. Z razmahom postprocesne arheologije in teoretsko podporo sestrskih disciplin pa dobivamo rezultate prvih raziskav šele v zadnjih nekaj letih (Gero in Conkey 1991). Ker se je medtem literatura o spolu kot analitičnem konceptu in kategoriji že močno zgostila, lahko pričakujemo, da se bo feministična arheologija lahko izognila 'otroškim boleznim', ki se kažejo v obliki radikalne epistemologije, udomačene v začetnih stopnjah raziskav drugod.

2. semiotiko

Celih petinsedemdeset let po nastanku je strukturalizem še zmeraj uporabno analitsko orodje. Seveda je najprej prehodil pot skozi splošno in historyčno jezikoslovje, glosematiko in Lévi-Straussovo antropologijo, Barthesov antropološki strukturalizem in potem še poststrukturalizem. Strukturalni, hermenevski in strukturalno-marxistični okvir je bil v pomoč pri iskanju razmerja med 'tekstom' in arheološkim artefaktom in opora razumevanju soodnosnosti med preteklostjo in sedanjostjo, zato ni čudno, da je Ch. Tilley za pravi 'paradigmatski premik' v

arheologiji označil leto 1982, ko je izšla Hodderjeva knjiga *Symbolic and structural archaeology*, in ne 1962. leto, obeleženo z začetkom 'Nove arheologije' (Tilley 1989, 1992, Hodder 1992). Tvarna kultura, v katero je še zmeraj usmerjena (skoraj) vsa arheološka misel, se je začela proučevati kot "označevani sistem, v katerem zunanji fizični atributi artefaktov in zveze med njimi niso opazovani tako, da bi izčrpali njegov pomen". Simbolična ekspresija varne kulture je danes obravnavana predvsem v delih CH. Tilleya, I. Hodderja in M. Shanksa.

3. diskurz

Tilley nasprotuje prepričanju o arheološkem jeziku kot nekakšnem 'transparentnem mediju komunikacij', splošno razširjenem med arheologi. Zanj pomen preteklosti ne biva v preteklosti, temveč pripada sedanjosti. Arheolog tako ne bere znakov preteklosti, ampak te zapisuje v sedanjosti. S tem konstruira diskurz, pomemben v sedanjosti in aktiven v oblikovanju prihodnosti (Tilley 1989).

4. arheologijo kot antropologijo (etnografijo)

Z omenjeno oznako obnavlja pretrgano povezavo, le da se je odločil za spremembo v terminologiji in antropologijo nadomestil z etnografijo.

5. kritiko

Arheologom je priporočil zvrhano mero kritičnosti do današnje družbe, saj jim to narekuje dejstvo, da arheologija ni nevtralna veda. Vztrajanje na nevtralnosti je označil kot konzervativno, opozoril pa tudi, da se arheologija ne more ogrinjati v plašč samozadostnosti in še manj objektivnosti. Iz arheološkega zapisa 'reinkarnirana' preteklost je vedno pod vplivom sedanjosti, pozornost pa velja usmeriti tudi k 'ideološkim sponam'.

Sicer pa poststrukturalisti zanikajo možnost, da se arheolog lahko dokoplje do pravih pomenov preteklosti. Arheološke 'resnice' razbijajo s prikazom o tem, da niso "nič drugega kot arbitrarne točke v svobodnem toku označevalcev". Hodder se strinja z njimi, da je bilo poudarjanje 'družbene konstrukcije preteklosti v sedanjosti' koristno, saj sta s tem kritična teorija in arheologija spolov marsikaj dosegli, vendar pa opozarja, da je poudarjanje 'preteklosti kot konstrukcije sedanjosti' lahko tudi nevarno (Hodder 1989).

6. razmerje med teoretsko arheologijo in prakso

Premostitev jezu med teoretsko arheologijo in prakso se mu zdi nujna. Da je jez resnično velik, dokazuje to, da celo v Veliki Britaniji, 'domovini teoretske misli', namenijo delom, kot sta *Analytical archaeology* D.Clarka in *Reading the past* I.Hodderja, stavke: "ena najnevarnejših knjig v arheologiji" in "zadnji intelektualni vodič vsega najnovejšega v arheološkem žargonu", pa še: "glede na sam po sebi nerazumljiv tekst, presenetljivo dobro napisan" (Champion 1991).

7. subjektivnost in polifonijo glasov

Prihodnost arheologije je v pluralizmu. 'Polifonija glasov' ni razumljena samo pri interpretiranju preteklosti na nove načine, ampak tudi v spreminjanju interpretacij preteklosti glede na družbeno rekonstrukcijo v sedanjosti.

8. arheologijo kot intelektualno prakso

Arheološki pristopi in koncepti so povezani z dognanji drugih ved (sociologija, antropologija, zgodovina, filozofija...), zato je nujno obširno znanje, intelektualni napor je tako večji, a prav zaradi tega je arheologija še bolj izzivalna.

9. čas in prostor

Tilley ugotavlja, da arheologija uporablja zelo primitivne koncepte časa in prostora. Opozarja, da čas radiokarbonskega datiranja ni edini čas. V svoji analizi Lévi-Straussa (Tilley 1990; glej tudi njegovo analizo M. Foucaulta v istem zborniku) je prišel do spoznanja, da je "čas doživljan različno in da ima v različnih družbenih praksah radikalno različen pomen" (Tilley 1991). Časovne homogenosti ni. Zgodovinar in arheolog morata sama oblikovati periodizacije glede na različne oziroma specifične časovnosti dogodkov, ki jih proučujeta.

Podobno je s prostorom. V arheologiji je prevečkrat obravnavan statično. Zavzema se za izkustvenost na mikro in makro nivoju.

10. arheologijo in publiko

Arheologija po Tilleyevem mnenju svoje popularizacijske vloge še zmeraj ne izpolnjuje v zadostni meri. Meni, da so arheologi zmotno prepričani, kako vedo za želje in potrebe publike. Popularni prikazi so ločeni od 'prave' arheologije.

Povezovalni člen med razmerjem arheologija/artefakt in publiko postaja 'interpretacija' razmerja arheologija/artefakt/zgodovina (tudi Shanks in Tilley 1990).

Ukvarjanje z dihotomijo procesualisti/postprocesualisti je bilo mogoče razbrati v naslovih kar lepega števila sekcij, a zaradi izrednega števila referatov so te, žal, tekale istočasno v treh do štirih predavalnicah, zato je bila izbira nujna.

Radovednost o dogajanju v evropski teoretski arheologiji me je usmerila k *Regionalnim tradicijam teoretskih in arheoloških raziskav v Evropi*; za Tilleyevo poudarjanje kritične vloge arheologije in diskurza sta se mi zdeli najbolj obetavni *Identiteta Evrope - arheološka perspektiva* in *Multikulturne družbe v evropski prazgodovini*; prislovična konzervativnost pripisana klasični arheologiji me je vodila k *Novim smerem v klasični arheologiji*, še največ postmodernizma pa sem pričakovala pri *Analizi znotraj najdišča in strukturiranju depozitov*.

Timothy Champion in Ian Hodder sta organizirala prvo sekcijo, ki jo je skozi diskusijske čeri vodil Kostas Kotsakis. Bila je nadaljevanje pregleda teoretskega dogajanja v evropskih nacionalnih arheologijah, začetega na birminghamski konferenci *Institute of Field Archaeologists* 1987. leta. Rezultat tega srečanja je knjiga Iana Hodderja, *Archaeological Theory in Europe: the last three decades* (1991).

Julian Thomas se je v prispevku z naslovom *Kje smo zdaj? - teoretska arheologija v Veliki Britaniji 1992* vprašal, kje so vzroki za razhajanje med teorijo in prakso. Našel jih je v prehitrem napredovanju teoretske arheologije, zaradi katerega izgublja ta stik s prakso, v dejstvu, da so relativizem, analiza diskurza, kritika totalnosti in feminizem pri nekaterih arheologih povzročili strah, v vztrajanju pri empiricizmu, pa tudi neugodnih političnih in družbenih razmerah, nenaklonjenih vsakršnemu teoretiziranju. Pregledi irske, danske, nizozemske, francoske, italijanske, španske, portugalske, romunske in poljske teoretske arheologije so pokazali, da so socialno in historično pogojene različnosti znotraj nacionalnih okvirov tiste, ki narekujejo razvoj. Hodderjevo opozorilo o napačnosti posploševanja linearnega razvoja od kulturno zgodovinskega preko procesnega in postprocesnega pristopa se je pokazalo kot umestno (Hodder 1991). Irska arheologija je še zmeraj trdno v oblasti kulturnozgodovinskega pristopa, procesni

je navrgel spremembe v metodologiji, postprocesni pa kradoma prihaja v drobcih. Romunska, po referatu A. Popescua sodeč, iz kulturnohistoričnega objema sploh še ni stopila, da bi se bežno ozrla po tako poudarjeni pluralnosti. Nizozemci so po prvotnem vztrajanju pri kulturno-zgodovinskem pristopu in ostrih reakcijah na 'Novo arheologijo', sprejeli procesni pristop, postprocesualiste pa zaradi prevelike abstraktnosti zaenkrat zavrnil. Danska, vključena v skandinavsko arheologijo, slovečo po teoretski iskri, je v nasprotju z norveško bolj zaprta v nacionalni okvir, vendar ji senilnosti in glavkoma, kot bi rekel G. Gjessing, ob spopadih z 'Novo arheologijo', ne bi mogli pripisati (Myhre 1991). Francoska, v skladu z latinsko tradicijo, ne hlepi po modernosti, se ne deklarira ne s procesnim in še manj s postprocesnim pristopom, svoje abstraktne koncepte pa usmerja v iskanje 'notranjih struktur arheoloških podatkov'. Portugalska se po tem, ko se je izvila iz fašistične diktature, katera ji je narekovala iskanje nacionalne identitete, pomika v obdobje nekakšnega eklekticizma, v španski arheologiji pa se po padcu Francove diktature začenja pravi teoretski boom, ob 'cacharrólogos' (Vázquez Varela - Risch 1991) pa se pojavljajo tudi procesualisti, nekoliko redkeje pa postprocesualisti. Poljski arheologiji sta procesni in postprocesni pristop skoraj neznana, rešitev najrazličnejših teoretskih vprašanj pa išče oprta na domače filozofske smeri. Italijanska arheologija je razdeljena na posamezne šole z različnimi pristopi, postprocesni pa ji je popolnoma neznan. Zaradi presenetljive odsotnosti teorije v nemški arheologiji, si približe oglejmo vzroke, s katerimi Heinrich Haerke razlaga vztrajanje na okopih pozitivizma in partikularizma. Pod naslovom '*Švab je metodološki fanté, refleksija o nemški tradiciji pra- in protozgodovine*', nam je najprej postregel s stereotipno predstavo o nemškem arheologu. Pruski vojak z majhnimi naočniki in naušniki je bil prispodoba za arheološko discipliniranost, zožen pogled in za vse novosti zamašena ušesa. Pedantno razvite metode kritike virov, konvencionalne kronologije in terenskega dela so podrejene sicer zelo visokim standardom, a žal ostajajo brez prave teoretske podpore. Vzhodnonemška arheologija je bila, v nasprotju z zahodnonemško, zaradi političnega ozadja stisnjena v strogo začrtan teoretski okvir zgodovinskega materializma, s katerim je bila onemogočena pluralnost. Vzroke za teoretsko mrtvilo je označil s petimi opredelitvami: intelektualna podrejenost pragmatizmu je z izključevanjem teorije

povzročila obrtništvo, svojo sled sta zapustila pozitivizem in dolgotrajno antikvarstvo, stavljenje na delovno kontinuiteto, v kateri je vsako oddaljevanje učenca od učitelja naravnost pregrešno in kriticizem, ki ni nikoli sprejet kot povabilo na diskusijo, pač pa se sprevrže v osebne vojne. Na takih opredelitvah sloneča tradicija je utrjena še s strukturo izobraževalnega sistema, kjer profesor deluje kot potencialni eksekutor, diskusija pa je podobna vojni napovedi, in raziskovalnim sistemom, ki pred vse postavlja zgodovinskost. In prihodnost? Premike napovedujejo prva trganja teoretske 'samoizolacije' z delovanjem skupine *Unkeler Kreis* (Haerke 1991).

Diskusija je pokazala, da je mogoče slabo razvitost teoretske misli v nekaterih nacionalnih arheologijah razložiti z močno tradicijo kulturnozgodovinskega koncepta, političnim ozadjem družb, v katerih se ta odvija, in pomanjkanjem finančnih sredstev. Iz zgodovinskega pregleda posameznih nacionalnih arheologij je bilo moč opaziti, da se iz nekaterih problem etničnosti in multikulturalnosti ni nikoli popolnoma umaknil, v drugih pa je postal znova aktualen zaradi 'kulturne identitete', enega ključnih terminov postprocesne arheologije. Njegova obravnava je bila izrazita v temah *Identiteta Evrope - arheološka perspektiva* in *Multikulturene družbe in evropska prazgodovina*.

Z odstranitvijo železne zaves se je zrušil kliše dveh evropskih identitet, status *quo ante* - dobra stara Evropa iz predvojnega obdobja - ni več možen in preteklost je ostala potopljena v zgodovino. Nacionalne superiornosti in samozadostnosti, ki se je borila proti islamu in komunističnemu totalitarizmu, ni več(?), strah Evroelite pred 15% Nemcev in 79% Angležev brez občutenja evropske pripadnosti je vse močnejši (M.Rowlands, *Zakaj potrebujemo evropsko združenje arheologov?*). Nove elite so pred arheologe postavile nalogo o oblikovanju nove Evrope. Ta naj ne bi ogrožala nacionalnih držav, pa tudi ne zanikala regionalizmov. Arheologi bi podčrtali moč razlik in poudarili regionalne tradicije.

V nacionalizmih 19. stoletja je prevzela vlogo oblikovalke družbeno-politične realnosti, izražene v nacionalni državi, zgodovina. Z 'etničnim interpretiranjem arheoloških kultur' G. Kossinne (Veit 1989) pa se je v politiko vpregla tudi arheologija. Zaradi boleče izkušnje v nacistični Nemčiji se je etnično interpretiranje arheoloških artefaktov pri-

tajilo in začelo uporabljati nevtralnješo arheološko kulturo, zadnje čase pa spet išče svoje poti pri oblikovanju evropskega 'kolektivnega spomina'.

Kdaj so se oblikovale razločevalne poteze, ki bi dovoljevale kulturam nadeti 'evropskost'? Za kronološko prioriteto se bijejo paleolitska, mezolitska, neolitska, bronastodobna in celo železnodobna arheologija, razločevalne poteze pa legitimizirajo paleolitski artefakti, mezolitski lovci in nabiranci, neolitski kmetje in na lingvističnem polju indoevropski jeziki in Kelti.

Kristian Kristiansen je v referatu *Mit o izvoru: barbarizem in civilizacija* predstavil dve tradiciji, po katerih se je gradila evropska identiteta. Prvo, civilizacijsko, so oblikovale klasične vrednote Grčije in Rima, ki jih je kot evropske predhodnice definiral humanizem, drugo, barbarsko, zasidrano v ideji o moči in svobodi, kot vitalnem elementu evropske družbe, so avtorji revitalizirali v konceptu Indoevropcejev.

Konstitutivni mit Evrope se največkrat začenja prav z Indoevropci, pa naj gre za Childovo (1926) difuzionistično teorijo, posodobljeno verzijo M. Gimbutas (1985) in J.P. Mallorya (1990) ali prenovljeni neolitski kolonizacijski model C. Renfrewja (1987). M. Zvelebil in A. West (*Indoevropski izvor, prehod v kmetijstvo in identiteta Evrope*) sta se vprašala, kaj definira evropsko kulturo in identiteto kot niz vrednot in konceptov, kako se ti odlikujejo v vizualnih medijih in kdaj lahko v preteklosti govorimo o prvih 'evropskih' družbah. Vprašanja sta postavila v razmerje z neolitizacijo in razširitvijo indoevropskih jezikov. Ugotovila sta, da so 'izobraževalni' filmi in televizija v svojem prikazovanju evropske identitete prežeti z nacionalizmi in nacionalnimi identitetami. Večino evropskih družb povezuje dva skupna označevalca: kmečke korenine in indoevropska jezikovna dediščina. Arheološka in historična evidenca preteklosti zanikuje z obema elementoma povezan Renfrewjev model. Sodobne genetske študije ne potrjujejo difuzionistične širitve poljedeljstva in indoevropskih jezikov v neolitski Evropi. Njun alternativni model zagovarja neolitizacijo Evrope z avtohtonim razvojem, indoevropsko jezikovno razširitev pa z družbenim razslojevanjem in prevlado neolitske in bronastodobne elite.

C. Renfrew je v *Problemih razumevanja etničnega izvora*

v *Evropi* poudaril, da izvora indoevropskih jezikov ne smemo obremenjevati z ideologijo in povezovati z etničnostjo. V arheologiji še zmeraj uporabljana zveza jezik ↔ ljudje ↔ kultura je splošna formula preživetega koncepta kulture. Nadomešča jo z zvezo jezikovna sprememba ↔ družbena in ekonomska sprememba ↔ sprememba v tvarni kulturi in priporoča, da se etnijam izognemo, saj so opredelitve teh stvar odločitve med nepregledno množico interpretacij. Postopna razširitev indoevropskih jezikov ni povezana z etnijami, še manj z identiteto Evrope.

Na sodelovanje arheologije z nacionalizmi današnje Evrope je opozorila M. Diaz Andreu v referatu *Kulturkreise model in nacionalizem*. V razmerju med arheologijo in nacionalizmom delujejo naslednje predpostavke: a) ali je arheolog nacionalist?, b) arheolog je nacionalist, vendar arheologije ne izrablja za nacionalistične cilje in c) arheolog je nacionalist in izrablja arheologijo za nacionalistične cilje. Z analizo uporabe termina arheološke kulture je ugotovila, da Kossinov model še zmeraj deluje in da je arheologija politično izrabljana. Nacionalistična matrica zadnje čase deluje v keltologiji (tržišče je preplavljeno s knjigami o Keltih - keltska umetnost, keltska religija, Kelti kot izvor in potrdilo nekaterih dežel in etničnih skupin Evrope, Kelti kot vir bodočega 'evropskega' naroda).

Politična propaganda prikazuje Kelte v Evropi v dveh različnih vlogah: kot znanilce evropske enotnosti na eni, in kot skupine regionalnega pomena, na drugi strani. V Franciji delujejo zadnjih petnajst let kot pečat nacionalne arheologije, saj so se zaradi političnih sprememb okrepile raziskave železne dobe. Galci namreč gradijo francosko nacionalno identiteto (Fleury B. Illet, *Identiteta Francije: arhetipi železnodobnih teoretskih raziskav*).

Različne politične razmere v Španiji so v utrjevanju kolektivne identitete spreminjale pomen Keltov in Ibercev. V času romanticizma 19. stoletja so Španci iskali svojo zlato dobo in heroje med Kelti, zato so bili celo megaliti pripisani njim, v začetku 20. stoletja pa so njihovo vlogo prevzeli Iberci. Zdaj se je popularna kultura spet oprla na Kelte (galicijsko mleko reklamirajo kot leče celta, pesmi pa kot cantos celtas) - Ruiz-Zapatero G., *Kelti in Iberci: ideološka manipulacija v španski prazgodovini*.

Iskanje galskih korenin je le nadaljevanje že v 15. stoletju začete zgodbe. Konec 15. stoletja so se v Franciji začeli

spraševati o svojem trojanskem, frankovskem ali galskem poreklu. Galski mit je v 19. stoletju francoskemu narodu, "enemu in nedeljivemu, prinesel rasno homogenost in kulturno povezanost" (Citron 1991), v osemdesetih letih tega stoletja pa ga je z apelom k nacionalni enotnosti obudil Mitterand, ko se je na Mont Beuvrayu, mestu, kjer se je Vercingetorix oklical za vodjo upora proti Juliju Cezarju, obrnil h galskim prednikom (Cleuziou, Coudart, Demoule in Schnapp 1991).

Etnično opredeljevanje arheoloških kultur, ki je bilo v zahodnoevropski arheologiji kar lep čas pozabljeno, si spet utira pot v arheologijo. Nekdo je rekel, da deluje v današnjih družbeno-političnih razmerah kot 'teoretski dinamit'.

Gostitelj naslednjega TAG-a bo v letošnjem decembru Durham.

LITERATURA

- CHAMPION, T. 1991. "Theoretical archaeology in Britain", v: I. Hodder (ur.), *Archaeological theory in Europe: the last three decades*, London - New York: Routledge.
- CHILDE, V.G. 1926. *The Aryans, a study of Indo-European origins*, London: Kegan Paul - Trench and Trubner.
- CITRON, S. 1991. "Nacionalni mit", v: R. Rizman (ur.), *Študije o etnonacionalizmu*, Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
- CLEZIOU, S., COUDART, A., DEMOULE, J.-P. in SCHNAPP, A. "The use of theory in French archaeology", v: I. Hodder (ur.), *Archaeological theory in Europe: the last three decades*, London - New York: Routledge.
- COURBIN, P. 1988. *What is archaeology?: an essay on the nature of archaeological research*, Chicago - London: The University of Chicago Press.
- GERO, J.M. in CONKEY, M.W. 1991. *Engendering archaeology: women in prehistory*, Oxford - Cambridge: Basil Blackwell.
- GIBBON, G. 1989. *Explanations in archaeology*, Oxford - New York: Basil Blackwell.
- GIMBUTAS, M. 1985. "Primary and secondary homeland of the Indo-Europeans", *Journal of Indo-European Studies* 13, 185-202.
- HAERKE, H. 1991. "All quiet on the Western front? Paradigms, methods and approaches in West German archaeology", v: I. Hodder (ur.), *Archaeological theory in Europe: the last three decades*, London - New York: Routledge.
- HODDER, I. 1989. "Post-modernism, post-structuralism and post-processual archaeology", v: I. Hodder, *The meanings of things: material culture and symbolic expression*, London - Boston: Unwin Hyman.
- HODDER, I. 1991. "Archaeological theory in contemporary European societies: the emergence of competing traditions", v: I. Hodder (ur.), *Archaeological theory in Europe: the last three decades*, London - New York: Routledge.
- HODDER, I. 1992. *Theory and practice in archaeology*, London - New York: Routledge.
- HODDER, I. 1992 a. *Reading the past: current approaches to interpretation in archaeology*, Cambridge - New York: Cambridge University Press.
- KNAPP, B.A. 1992. *Archaeology, Annales, and ethno-history*, Cambridge - New York - Melbourne: Cambridge University Press.
- MALLORY, J.P. 1990. *In search of the Indo-Europeans: language, archeology and myth*, London: Thames and Hudson.
- MYHRE, B. 1991. "Theory in Scandinavian archaeology since 1960: a view from Norway", v: I. Hodder (ur.), *Archaeological theory in Europe: the last three decades*, London - New York: Routledge.
- RENFREW, C. 1987. *Archaeology and language: the puzzle of Indo-European origins*, London: Penguin Books.
- RENFREW, C. in BAHN, P. 1991. *Archaeology: theories, methods and practice*, London: Thames and Hudson.
- SHANKS, M. in TILLEY, CH. 1990. *Re-Constructing archaeology*, New studies in archaeology, Cambridge - New York - Melbourne: Cambridge University Press.

INTERVJU

Lev S. Klejn

TILLEY, CH. 1988. "Interpreting material culture", v: I. Hodder (ur.), *The meanings of things: material culture and symbolic expression*, London - Boston: Unwin Hyman.

TILLEY, CH. 1990. "Claude Lévi-Strauss: structuralism and beyond", v: Ch. Tilley (ur.), *Reading material culture: structuralism, hermeneutics and post-structuralism*, Oxford - Cambridge: Basil Blackwell.

TILLEY, CH. 1990. "Michel Foucault: towards an archaeology of archaeology", v: Ch. Tilley (ur.), *Reading material culture: structuralism, hermeneutics and post-structuralism*, Oxford - Cambridge: Basil Blackwell.

TILLEY, CH. 1991. *Material culture and text: the art of ambiguity*, London: Routledge.

TRIGGER, B.G. 1989. *A history of archaeological thought*, Cambridge: Cambridge University Press.

VÁZQUEZ VARELA, J.M. in RISCH, R. 1991. "Theory in Spanish archaeology since 1960", v: I. Hodder (ur.), *Archaeological theory in Europe: the last three decades*, London - New York: Routledge.

VEIT, U. 1989. "Ethnic concepts in German prehistory: a case study on the relationship between cultural identity and archaeological objectivity", v: S.J. Shennan (ur.), *Archaeological approaches to cultural identity*, London: Unwin Hyman.

Irena Mirnik Prezelj

Arheo: Zahvaljujem se Vam, ker ste bili pripravljeni posvetiti čas intervjuju za 'Arheo'.¹ Začela bom s ključnim vprašanjem o Vašem položaju. Vaša situacija je paradoksalna, po eni strani ste znani med arheologi vsega sveta, po Vaših delih učijo študente na univerzah najrazličnejših dežel, v Leningradu in v vsej Vaši državi imate mnogo učencev, celo šolo. Tu v Berlinu na Vaših predavanjih ne sedijo le študenti ampak tudi ugledni profesorji. Po drugi strani Vam dolgo časa niso dovolili v zamejstvo, malo ste izdajali v domovini, nimate nobenega akademskega, ne častnega naslova; že osem let je, kar so Vas odstranili s predavateljskega mesta na leningrajski univerzi, dolgo ste bili nezaposleni, sedaj pa ste - starostno upokojeni. Formalno je to zakonito, vendar dejansko pri vas nihče ne odhaja v pokoj tako zgodaj. Na to lahko gledamo kot na kazen, ali ni tako? Zakaj?

L.K.: Da, to je znak uradnega nerazpoloženja, nesprejemanja. Stopnje in nazive so mi, kot veste, odvzeli po vrnitvi iz zapora, prej sem jih imel, prav tako tudi službeno mesto predavatelja, vendar so bili vselej prenizki, niso bili v skladu niti s količino mojih del. Kandidatsko stopnjo (ustrezno vaši doktorski) pri nas običajno dobiš, ko imaš 2-3 tiskana dela, sam pa sem imel že ob času imenovanja trideset del. Za vrednega docentskega naziva te, če imaš staž, spoznajo kmalu po kandidatski stopnji; sam sem prejel ta naziv šele po 12 letih predavanj na univerzi, ko se je nakopičilo že skoraj sto del. Za to sem sam kriv (ker si nisem prizadeval v tej smeri), predvsem pa sem bil, seveda, tuj sistemu.

Arheo: S čim?

L.K.: No, z vsemi svojimi potezami. Po rodu sem Žid in sem se rodil v družini intelektualcev, takrat je to nekaj pomenilo. Nikdar nisem bil član partije. Predvsem pa sem se ukvarjal z občutljivimi temami - izvorom Slovanov, normanskim vprašanjem, vlogi migracij, itd. Vsi ti problemi so pri nas nosili političen odtonek. Pri reševanju problemov nisem upošteval mnenj avtoritet, uradnega mnenja 'monolitne' sovjetske znanosti, prednost sem dajal samostojnemu, neodvisnemu razmišljanju.

Arheo: Vendar v okvirih marksizma?

L.K.: Bolj pravilno bi rekli: orientiram se po marksizmu, vendar brez okvirov. Marksizem sem jemal le kot raziskovalno metodo, ali točneje, kot način mišljenja, ne kot sis-